

De onrust van een wolf

Een zelfportret van Moïse Lejb Halpern 1886-1932

Willy Brill

מיין אומרו פון א וואָלף

מיין אומרו פון א וואָלף און פון א בער מיין רו,
די ווילדקייט שרייט אין מיר, די לאנגווייל הערט זיך צו.
איך בין ניט וואָס איך טראכט, איך בין ניט וואָס איך וויל,
איך בין דער צויבערער און בין דאָס צויבער-שפיל.
איך בין א רעטעניש וואָס מאטערט זיך אליין,
א פלינקער ווי דער ווינט, געבונדען צו א שטיין.
איך בין די זומער-זון, איך בין די ווינטער-קעלט,
איך בין דער רייכער פראנט וואָס ווארפט מיט גאָלדן געלט.
איך בין דער יונג וואָס שפאנט, דאָס היטל אויף א זייט,
און גנבעט פייפנדיק ביי זיך אליין די צייט.
איך בין דער פידל אויך, דאָס פייקל און דער באס
פון אלטע קלעזמער דריי וואָס שפילן אויף דער גאס.
איך בין דער קינדער-טאנץ און ביים לבנה-שניין
בין איך דער נאר וואָס בענקט אין בלויען לאנד אריין.
און אז איך גיי פארביי אן איינגעפאלן הויז,
בין איך די פוסטקייט אויך וואָס קוקט פון דאָרט ארויס.
אצינד בין איך די שרעק אין דרויסן פאר מיין טיר,
די גרוב די אָפענע וואָס ווארט אין פעלד אויף מיר.
אצינד בין איך א ליכט, א יאָרצייט-ליכט וואָס ברענט,
אן איבריק בילד, אן אלטס, אויף גרוי-פארשטויבטע ווענט,
אצינד בין איך דאָס הארץ - דער אומעט אין א בליק
וואָס האָט געבענקט נאָך מיר מיט הונדערט יאָר צוריק.
אצינד בין איך די נאכט וואָס הייסט מיר ווערן מיד,
דער שווערער נאכט-טומאן, דאָס שטילע אָוונט-ליד.
דער שטערן איבער מיר דאָרט אויבן אין דער הויך,
דאָס רוישן פון א בוים, א גלאַקן-קלאנג, א רויך.

Mijn onrust van een wolf

Mijn onrust van een wolf, mijn kalmte van een beer.
De wildernis brult in mijn lijf, verveling evenzeer.
Ik ben niet wat ik denk, ik ben niet wat ik wil,
ik ben de tovenaer en ook de tovergril,
ik ben een raadsel dat zichzelf niet kan doorgronden,
ik ben de felle wind, vast aan een rots gebonden.
Ik ben de zomerzon, ik ben de wintervorst,
ik ben de rijke dandy, die goud en geld vermorst.
Ik ben de snelle boy, mijn hoedje op één oor,
en lap al fluitend er mijn levensdagen door.
Ik ben zowel viool als bas als tamboerijn
van drie oude klezmers spelend op het plein.
Ik ben de kinderdans, en in de maneschijn
ben ik de nar, die in Utopia wil zijn,
en zwerf ik langs een huis in een vervallen buurt,
ben ik de leegte die naar buiten gluurt.
Ik ben een schrikbeeld thans, een open graf

dat buiten in de dodenakker op mij wacht.
 Ik ben een kaars, een jaartijdlicht dat brandt,
 een nutteloze oude foto aan een grijsbestofte wand.
 De droeve oogopslag ben ik, de hartenbede
 van wie naar mij verlangde honderd jaar geleden.
 Ik ben de nacht nu, die mij dwingt tot lethargie,
 de zware nachtmist en de stille avondmelodie,
 de ster daarboven, ver en hemelhoog,
 het boomgeruis, het klokgebeier, rook.

Wie het gedicht *Main oemroe foen a wolf* van de dichter-schilder Moïse Lejb Halpern vergelijkt met zijn getekende zelfportret kan in beide kunstuitingen de gelijkenis herkennen: de onrust, de droeve oogopslag, het schrikbeeld, en misschien wel het meest zijn innerlijke tegenstrijdigheden.

Toen Halpern dit portret maakte woonde hij al bijna twintig jaar in Amerika, waar hij in 1908 met een immigrantenschip was aangekomen.

Zelfportret - 1927

Jeugd

Halpern werd geboren in 1886, en groeide op in Zloczow, Galicië (behorend bij het toenmalige keizerrijk Oostenrijk-Hongarije). Hij bezocht het cheder en leerde enkele jaren choemesj en gemore. Op twaalfjarige leeftijd werd hij door zijn vader, die in het sjetel voor hem geen toekomst zag, naar Wenen gestuurd voor een opleiding in de schilderkunst. Daar leefde de Pools-Jiddisj sprekende Moïse Lejb voornamelijk tussen niet-joden, deed veel aan sport, zwemmen en voetbal, volgde in de avonduren colleges in Duitse literatuur aan de universiteit, en begon verzen te schrijven in het Duits. Hij bleef tien jaar in Wenen en keerde in 1908 volledig geassimileerd naar Zloczow terug, waar hij onder invloed van bevriende dichters en als reactie op het heersende antisemitisme toch in het Jiddisj ging schrijven.

Omdat hij geen dienst in het leger wilde nemen week hij nog in datzelfde jaar uit naar Amerika. Daar verscheen in 1913 zijn eerste grote liederencyclus, 'In der fremd' (*Sjriftn*, band 2¹), een verslag van zijn bootreis naar Amerika temidden van ontwortelde immigranten, op weg naar een vreemde wereld, die hij later zou beschrijven als: *dos goldene land... woe altsding wert farwandlt in gold / woe gold wert foen bloet oen foen aizn gemacht / foen bloet oen foen aizn baitog oen bainacht.*²

Maar meer nog dan een verslag van de bootreis is 'In der fremd' een in verhalende stijl geschreven autobiografisch gedicht in tien hoofdstukken, dat een terugblik geeft op zijn jeugd: zijn leraar met de boze ogen, de avonden alleen thuis als de kerkklokken begonnen te luiden, de oplevende, eeuwenoude jodenhaat: 'En daar wij geen sikkal hadden, geen hamer en geen zwaarden, / joeg de wilde angst ons weg uit ons geboorteland. / Zoals de herfstwind in het open veld de bladeren verjaagt / zo werden wij verstrooid naar alle hoeken van de aarde.'³

Hij zou Amerika nooit leren liefhebben, maar een terugkeer naar de stad van zijn jeugd,

Zloczow, was voor hem even weerzinwekkend. Hij probeerde zijn heimwee te analyseren in zijn beroemd geworden gedicht *Zloczow, main hejm*⁴ en hij moest zichzelf bekennen dat hij zijn sjetel haatte. In het laatste couplet van het zes strofen tellende haat-liefdegedicht concludeert hij: *Nor woenderlech iz doch oendzer welt. / Mit a ferd oen wogn iber a feld / sjelept men zich arois tsoe der ban, / wos flit wi a sjed iber felder awak, / biz zi brengt oif a sjif mit a tswisjndek, / wos firt ariber kejn New-York downtown - / Iz dos take di ejntsike trejst chotsj far mir / wos men wet mich nisjt bagrobn in dir - / main hejm, main Zlotsjow.*

נאָר ווּנדערלעך איז דאָך אונדזער וועלט.
מיט א פערד און וואָגן איבער א פעלד
שלעפט מען זיך ארויס צו דער באן,
וואָס פליט ווי א שד איבער פעלדער אוועק,
ביז זי ברענגט אויף א שיף מיט א צווישנדעק,
וואָס פירט אריבער קיין ניו-יאָרק דאונטאון -
איז דאָס טאקע די איינציקע טרייסט כאַטש פאר מיר,
וואָס מען וועט מיך נישט באַגראָבן אין דיר,
מיין היים, מיין זלאַטשאָוו.

Hoe wonderlijk kan onze wereld zijn,
met een paard en een wagen sleep je je voort
over velden en wegen naar een trein,
die zich als een duivel door het landschap boort,
tot je komt op een schip met een tussendek,
dat vaart over zee naar New Yorks downtown –
en dit is de enige troost die ik heb,
dat ik niet word begraven in jou,
mijn Zloczow, mijn heim.

New York

In New York, dat hij verfoeit, probeert hij zich met tijdelijke baantjes in leven te houden, onder meer als schilder van uithangborden, glazenwasser, of achter een persijzer in een cleaning store, alles tegen een hongerloon. Meer dan eens slaapt hij in die jaren in de kroeg of op een bank in het park. *In sjenklech oreme farleb ich maine necht / a sjwere groikejt gejt doerch ale maine teg.*

Wel bezoekt hij de Jiddisje schrijverskring *Di Joenge*, waartoe onder anderen de dichters Zisje Landau, Mani Leib, H. Leivick, en de schrijvers Mosje Nadir en Josef Opatoshu behoorden. De estheten onder hen beschouwden zich als ‘zangvogels’, en legden de nadruk op schoonheid en speelsheid, anderen zochten de band met het oude land en de voorgaande generaties in stand te houden. Het is niet verwonderlijk dat Halpern zich bij *Di Joenge* niet thuis voelde.

Aaron Leyeles, dichter, essayist en literatuurcriticus, afkomstig uit Polen, beschrijft in zijn *Literarisje Memoirn* zijn eerste ontmoeting met deze schrijverskring:

...ik hoorde bijtende kreten, gericht tegen de pers en de uitgevers. Het scherpste commentaar kwam van een man met gezwollen rode handen, een nogal grof gezicht en agressieve manieren. Hij wond zich hevig op en brulde zijn beschuldigingen uit in verre van beschaafde bewoordingen. Hij werd tot de orde geroepen [...] maar even later begon hij opnieuw, en nu niet alleen tegen uitgevers van kranten en weekbladen, maar ook tegen de aanwezigen en de hele organisatie. Dit uitzonderlijke gedrag ging echter gepaard met een zekere elegantie – althans vergeleken met dat van de meeste anderen – een elegantie in kleding, scherpe vouw in zijn broek, een opvallende das.

Ik was geïmponeerd en vroeg wie hij was. Moisje Lejb Halpern, kreeg ik te horen.⁵

Enige tijd werkte Halpern voor humoristische Jiddisje weekblaadjes, *Der kbitser*, *Der jidisjer gazlen*, *Koendes*. Daarin kon hij zijn fantasie de vrije loop laten, hij schreef humoresken, sociale satires, parodieën, en experimenteerde met zijn verzen. Hij ontwikkelde er zijn schurende, amusante toon die in zijn latere werk herhaaldelijk doorklinkt. *Der gasnpoiker* bij voorbeeld ontstond in die periode, het obstinate lied van de ontheemde straattrommelaar, die de wereld aan zijn laars lapt: *Hefker, hefker doerch der fremd! / Hob ich nit kejn rok, kejn hemd / hob ich nit kejn waib, kejn kind. / Poik ich az di poik zol platsn...*⁶

In 1919 verschijnt Halperns verzenbundel *In New York*, een omvangrijk werk, vol van zijn oemroe *foen a wolf, oen foen a ber main roe*. In de ware zin des woords is het geen bundel-met-verzen, het is een verhaal, dat Halpern vertelt over zichzelf en over zijn volk. Soms speelt hij er een hoofdrol in, maar meestal blijft hij de verteller. Gedichten en fragmenten uit deze bundel heb ik samengebracht in een apart hoofdstuk, *Moisje Lejb in den vreemde*, elders in dit blad (pag...).

In 1919 trouwt Halpern met Roizele Baron na een amoureuze vriendschap van tien jaar. Zij brengt in Moisje Lejbs leven een zekere rust, die hij onder woorden brengt in tal van aan zijn vrouw opgedragen liederen: *Main lebn iz a wilder wister krig / oen wi di sjejnkejt foen a frilings owent / koemt dain sjtilkejt iber mir / Oen roeik wert main harts / oen goet azoi / az s'wilt zich oissjtrekn di hent / aroemnemen di gantse welt / oen wejnendik dertsejln ir / wos hot biz itst main harts gekwelt / dos wilde harts / wos hot noch dir gebenkt / azoi gebenkt...*

Portret van Roizele

Fraihejt

In 1921 begint in New York het communistische dagblad *Fraihejt* te verschijnen, en Halpern wordt er vaste medewerker. Zijn verzen krijgen eindelijk een groot lezerspubliek, elke week publiceert hij een of twee gedichten. In opdracht van *Fraihejt* reist hij door het land, en houdt hij voorlezingen uit zijn werk. Hij bezoekt Boston, Philadelphia, Detroit, Chicago, en woont enige tijd in Los Angeles. Overall wordt hij enthousiast onthaald, lezers houden hem op straat staande.

In haar boek *A Little Love in Big Manhattan* beschrijft Ruth Wisse hoe Halpern van die aandacht genoot. Hij hing de joviale kerel uit en discussieerde soms nachtenlang met zijn bewonderaars over poëzie en politiek. De thema's waarover hij sprak tijdens zijn tournee waren 'De moderne Jiddisje literatuur', 'De kunstenaar en de revolutionair', 'De proletarische dichter' en 'Moisje Lejb Halpern over zichzelf'. Halpern was een van de vele poëten die rondreisden in die dagen en uit hun werk voorlazen. Wisse vergelijkt hen met de *magidim*, de reizende predikers die eens de joodse traditie verspreidden, en nu waren het de Jiddisje dichters die de ideeën van een opkomende seculiere cultuur aan de man brachten.

Fraihejt bejubelde Halpern als *de* grote proletarische dichter en gaf in 1924 zijn in de krant gepubliceerde gedichten uit onder de titel *Di goldene pawe*, een lijvige bundel met een tachtigtal liederen, en voorzien van zijn getekende zelfportret..

Een van de aardigste en lichtvoetigste gedichten daarin is de brief die hij tijdens zijn tournee in de trein aan zijn vrouw schrijft. Hieronder de laatste vier van negen strofen.

פון א בריוו מײנעם

סױועט ניט נעמען מער לאנג. איך קום די טעג
עס פײפט שוין מײן באן אויף דעם בארגיקן וועג
ארום סינסינעטי, וואָס ליגט טיף אונטן
און זעט אויס אזוי ווי א ריזיקער שפּײ-טאַפּ.

איך לאך אליין. מיר געפעלט דער פארגלייך,
סױאַל זיך נאָר נישט אויסלאָזן א טײך
פון מײן ביסל פּריילעכקייט, נעבעך,
דו וויסט דאָך אז איך בין א שלימזל.

דערווייל פעלט מיר גאַרנישט ווהין איך קום,
א חוץ דײן קאַפּ, וואָס איך נעם ארום,
ווען איך וויל זיך רײצן מיט דײנע ליפלעך,
וואָס בענקען נאָך מײנע ליפן.

באלד, באלד ווי געזאַגט, איך בין צו דיר
מיט א טויזנט מײל נענטער ווי פּרייר,
גריס מיר ניו-יאָרק - א פּאסקודנע שטעטל
אַבער פּאַרט א ווילס, אז מען האָט דאָרט וועמען

Het duurt niet lang meer, ik ben spoedig thuis,
de trein fluit al, berijdt de hoge heuvelrij
rond Cincinnati, dat daarginds in de vallei
erbij ligt als een bovenmaatse fluim.

Ik lach in stilte: die vergelijking is niet kwaad!
Als mijn beetje pret maar niet de mist ingaat,
jij weet dat ik, wat vrolijkheid aangaat,
toch – nebbisj – een sjlemazzel ben.

Ik kom hier niets tekort intussen,
behalve dat 'k je hoofd wil pakken
en je lieve lippen kussen
die naar de mijne snakken.

Weldra! Dat zei ik al. Ik ben, mijn schat,
al meer dan duizend kilometer dichterbij.
De groeten aan New York, vervloekte stad,
maar toch gezegend, immers daar ben jij.

Lang hield zijn contract bij *Fraihejt* niet stand, in 1924 werd zijn tournee afgebroken wegens verschil in politiek inzicht tussen hem en de redactie. Hoe dogmatischer het communistische *Fraihejt* werd, des te meer vrijheid zocht Moisiej Lejb. Niet alleen de rebellerende toon die hij zich veroorloofde tegen elke vorm van fundamentalisme zowel in het jodendom, het christendom als in het marxisme, maar vooral zijn *grobe rejd*, zijn grove taalgebruik werd hem kwalijk genomen. Het gedicht dat als voorbeeld werd gesteld is het openingsgedicht in *Di goldene pawe*, getiteld 'Der foigl'.

'Der foigl' is een parodie op het leven van de immigrant. Een kreupele vogel (de immigrant) met krukken onder zijn vleugel voert een gesprek door het sleutelgat met een gevestigde bewoner, aan wie hij om onderdak vraagt. Dat de bewoner, de ikfiguur in het gedicht, Moisiej Lejb zelf is, maakt

het verhaal extra pikant en dubbelzinnig. Aan het einde van het gedicht, zeven jaar later, smeekt de vogel nog steeds om binnengelaten te worden. Maar de gezeten burger, die zijn opgepotte rijkdom angstvallig verbergt, houdt zijn deur op slot. De een is de gevangene van de ander geworden.

Enkele strofen uit het tien coupletten tellende gedicht:

דער פויגל

1

קומט צו גיין א פויגל מיט א קוליע אונטערן פליגל
און פרעגט פאר וואָס איך האלט די טיר אויפן ריגל.
ענטפער איך אים, אז פארן טויער
שטייען גזלנים אויף דער לויער,
וואָס ווילן אויסכאפן דאָס שטיקל קעז,
וואָס איך האלט באהאלטן אונטער מיין געזעס.

3

זע איך דאָך שוין, וואָס דער פויגל איז אויסן,
לאָז איך אים טאקע שטיין אין דרויסן.
דערווײל אָבער, ווי עס מאכט זיך א זאך,
באשליס איך בײַ זיך צו זײַן אויף דער וואך,
און איך שטופ ארונטער מיין שטיקל קעז
נאָך טיפער אונטער מיין געזעס.

9

און אזוי איז עס טאקע זינט דעמאָלט געבליבן.
און היינט איז שוין אוועק א יאָר זיבן,
שרײַ איך גוט מאָרגן צו אים דורך דער טיר,
שרײַט ער צוריק א גוט יאָר צו מיר.
בעט איך זיך: ברודערקע, לאָז מיך ארויס,
זאָגט ער: לאָז מיך אריין אין הויז.

10

ווייס איך דאָך אָבער וואָס ער איז אויסן,
לאָז איך אים ווייטער שטיין אין דרויסן.
פרעגט ער מיך וועגן דעם שטיקל קעז,
וואָס איך היט עס אונטער מיין געזעס,
דערשרעק איך זיך, גיב איך א טאפ, איז עס דאָ.
איז דאָך שוין ווידער קיין זאָרג נישטאָ.

De vogel

1

Een vogel klopt aan met een vleugel op krukken,
en vraagt mij waarom ik de deur vergrendel.

Ik antwoord: omdat een roversbende
buiten de poort op de loer staat
en begerig op het stuk kaas aast
dat ik onder mijn kont verberg

*Koemt tsoe gejn a foiglmít a koelje oentern fligl
oen fregt far vos ich halt di tir oifn rigl.*

*Entfer ich im, az farn tojer
sjtejen gazlonim oif der lojer,
vos wiln oischapn dos sjtikl kez,
vos ich halt bahalten oenter main gezes.*

3

Omdat ik wel zie waar de vogel op uit is,
geef ik geen toegang tot mijn domein.
Intussen – zaken zijn zaken – besluit ik
goed op mijn hoede te zijn
en stop het stuk kaas terstond
nog verder onder mijn kont.

*Ze ich doch sjoin, vos der foigl iz oisn,
loz ich im take sjtejn in droisn.
Derwail ober, wi es macht zich a zach,
basjlis ich bai zich tsoe zain oif der wach.
oen ich sjtoep aroenter main sjtikl kez
noch tifer oenter main gezes.*

9

En zo is het jarenlang gebleven
 tot vandaag zo'n jaar of zeven.
 Schreeuw ik *goet morgen* naar hem door een kier,
 schreeuwt hij terug: 'A *goet jor tsoe dir*'.
 Smee ik hem: 'Laat mij naar buiten, maat,'
 zegt hij: 'Als jij mij naar binnen laat.'

*Oen azoi iz es take zint demolt geblibn.
 Oen haint iz sjoin awek a jor zibn.
 Sjrai ich goetmorgn tsoe im doerchn tir,
 sjrait er tsoerik a-goet-jor tsoe mir.
 Bet ich zich: Broederke, loz mich arois,
 zogt er: Loz mich arain in hoiz.*

10

Ik weet echter best waar hij op aast,
 en houd mijn voordeur potdicht.
 En vraagt hij naar mijn stukje kaas
 dat onder mijn kont verborgen ligt,
 grijp ik geschrokken naar mijn bezit:
 Het is er nog. Dus verder geen zorgen.

*Wejs ich doch ober wos er iz oisn,
 loz ich im waiter sjejn in droisn.
 Fregt er mir wegn dem sjtikl kez,
 wos ich hit es oenter main gezes,
 dersjrek ich zich, gib ich a tap, iz es do.
 Iz doch sjoin wieder kejn zorg nisjto.*

Menige estheet kreeg hartkloppingen van Halperns poëzie, maar Itsik Manger, de lyrische zanger bij uitstek, zou later juist dit gedicht prijzen in zijn dubbel-essay over Halperns werk (1954)⁷. Manger refereert daarin aan het symbool van het Jiddisje volkslied, *di goldene pawe*, de mythologische vogel die over alle zeeën vliegt en onderweg een gouden veer verliest. Van dit gegeven maakt Halpern een parodie: zijn vogel verliest geen gouden veer, maar een poot. Het groteske – schrijft Manger – voert strijd met het lyrische; het is een poëzie met de kop naar beneden en de voeten omhoog.

Ook de zee, voor Halpern de scheiding tussen het oude en het nieuwe land, speelt in zijn liederen een symbolische rol. Manger vergelijkt Halperns *jam-lider* met die van Byron, Heine en Jehoeda Halevi, 'oen foen dem farglaich wet gewinen der poët Moisje Lejb'.

Armoede

Na Halperns vertrek bij *Fraihejt* volgt een lange tijd van stilzwijgen, waarin hij portretten schildert en kleren maakt voor zichzelf en zijn vrouw. Hij leeft aan de rand van honger en armoede en is nauwelijks in staat zijn gezin te onderhouden. In 1923 is zijn zoon Aizik geboren, en hij probeert het hoofd boven water te houden als redactioneel medewerker aan het literaire blad *Otem*. Van 1927 tot 1929 woont hij met zijn gezin in Los Angeles. Al die tijd is hij ziek en gedeprimeerd en publiceert hij niets. In 1929 keert hij terug naar New York en vestigt zich in de Bronx. Met enkele collega's, die ook de redactie van *Frajhejt* hadden verlaten, werkt hij mee aan het nieuw opgerichte weekblad *Di woch*, maar lang houdt hij het er wegens meningsverschillen niet uit.

Zijn materiële positie is intussen erbarmelijk. Zijn naaste vrienden zien dat hij er slecht aan toe is, maar geen van hen vermoedt dat hij ernstig ziek is. Trots als hij is weet hij dat goed te verbergen en vertoont zich in hun gezelschap in weliswaar afgedragen maar altijd perfect onderhouden en joyeuze kleren.

Begin 1932 lijkt de weinig productieve periode voorbij, het is alsof zijn energie herleeft. Hij laat zich overhalen mederedacteur te worden van het maandblad *Oifkoem* en loopt rond met plannen om het blad te verbeteren en jonge schrijvers aan te trekken. Slechts aan drie nummers heeft hij kunnen meewerken. In augustus 1932 overlijdt hij.

Na zijn dood werd een schat aan onuitgegeven poëzie in manuscript aangetroffen, onder andere het achtentwintig pagina's tellende praatvers aan zijn zoon, getiteld: *Dos hob ich geredt tsoe main ejntsikn zoen baim sjpil – oen mer tsoe kejnem nit*. Menige regel daarin heeft eeuwigheidswaarde: *Als de President, die ieders vader is – alleen God weet waarom – oproept ten oorlog / laat hij dan voorop gaan en ontdekken dat de hemelpruim even blauw ziet als een hongergezicht*. Deze poëzie werd in 1934 in twee banden door het Moisje Lejb Halpern-Komitet uitgegeven.

Het bijzondere van Halperns stijl is, dat hij zowel in vrije verzen schreef, met name in zijn postuum uitgegeven bundels, als in een strak ritme en rijm, zoals in *Main oemroe* en *Central Park*.

Maar wat hem tot een van de grote en meest originele Jiddisje dichters maakt van zijn schrijversgeneratie in het Amerika van de vorige eeuw, is zijn directheid en zijn onverbloemde taal. Uit fundamentele onvrede barst hij soms in woede uit en is dan vlijmscherp. Hij spuugt op de wereld, op God en op zichzelf, en giet dat in een vorm die bijna geen dichtvorm meer is, en toch als zodanig overkomt.

De literatuurcriticus Sjmoeël Niger, die Halperns poëzie slecht verdroeg, veroordeelde zijn onpoëtisch taalgebruik. In een brief aan Niger reageerde Halpern en bracht zijn opvatting over poëzie helder onder woorden: ‘Een bloemrijk gedicht is als een overdadig versierde Ark in sjoel. Je wordt zo afgeleid door de decoraties dat je geen aandacht meer hebt voor de tora daarbinnen. Dus heb ik de deur maar op een kiertje gezet..’

אין סענטראל פארק

ווער איז שולדיק אין דעם וואָס מען זעט ניט דײַן בוים,
גאַרטן אין שניי, מיין גאַרטן אין שניי.
ווער איז שולדיק אין דעם וואָס מען זעט ניט דײַן בוים,
אז סע גייט שפּאַצירן אין דיר אזא פּרוי
וואָס איר בוזעם הייבט זיך און ווארפט זיך אזוי,
ווי איבער צערודערטע כוואליעס און שוים
א שיפל אין ים, מיט ים-רויבער צוויי,
וואָס שרײַען, אז זיי זײַנען ים-רויבער צוויי. -
גאַרטן אין שניי, מיין גאַרטן אין שניי.

ווער איז שולדיק אין דעם וואָס קיין הירש איז נישטאָ,
גאַרטן אין שניי, מיין גאַרטן אין שניי.
ווער איז שולדיק אין דעם וואָס קיין הירש איז נישטאָ,
אז א גלח וואָס דארף זײַן פּרום ווי א קינד
לויפט נאָך דעם קאפּעליוש זײַנעם אין ווינט,
און ער שרײַט צו אים העי און האָ, און הא-לאָ!
און דער קאפּעליוש אין זײַן וויסטן געדריי
הערט אים ניט, אין זײַן וויסטן געדריי, -
גאַרטן אין שניי, מיין גאַרטן אין שניי.

ווער איז שולדיק אין דעם וואָס איך בין דיר פרעמד,
גאַרטן אין שניי, מיין גאַרטן אין שניי.
ווער איז שולדיק אין דעם וואָס איך בין דיר פרעמד,
אז איך גיי נאָך דעם שאל און דאָס היטל דאָ,
וואָס בײַ קיינעם אין לאנד איז אזוינס נישטאָ,
און אז כײַהאַב נאָך א באַרד וואָס דײַן ווינט צענעמט
ווי א ידענע שטרוי, וווּ זי זוכט אן איי
פאר איר קראנקען קינד, פון דער הון אן איי, -
גאַרטן אין שניי, מיין גאַרטן אין שניי.

In Central Park

Aan wie ligt het dat ik geen bomen zie,
park in de sneeuw, mijn park in de sneeuw?
Aan wie ligt het dat ik geen bomen zie,
als een vrouw door jouw lanen en dreven flaneert,
wier boezem stijgt, wier boezem laveert,
zoals op onstuimige golven van schuim
een scheepje op zee, met zeerovers twee,
die schreeuwen dat zij twee zeerovers zijn –
park in de sneeuw, mijn park in de sneeuw.
Aan wie ligt het dat er geen herten zijn,
park in de sneeuw, mijn park in de sneeuw?
Aan wie ligt het dat er geen herten zijn,
als een priester, die vroom hoort te zijn als een kind,
zijn hoed achternaholt, die tolt in de wind,
en schreeuwt naar zijn hoed, hoi, hier blijven, hé !
De hoed rolt maar door want hij hoort het niet goed,
de hoed rolt maar door, de hoed blijft en route –
park in de sneeuw, mijn park in de sneeuw.

Aan wie ligt het dat ik vreemd ben voor jou,
park in de sneeuw, mijn park in de sneeuw?
Aan wie ligt het dat ik vreemd ben voor jou,
wanneer ik gebedssjaal en keppeltje draag,
wat niemand meer doet in dit land vandaag,
en een baard nog heb, doorwoeld door de wind,
als stro dat een vrouw doorzoekt voor haar kind
naar een ei van de kip voor haar ziekelijk kind –
park in de sneeuw, mijn park in de sneeuw.

Vertalingen: Willy Brill

- 1 *Sjriftn*, een onregelmatig verschijnende anthologie, in de jaren twintig uitgegeven door Di Joenge
- 2 'In goldenem land', in: *In New York* 1919
- 3 'In der fremd' (VII)
- 4 Gepubliceerd in: *Fraihejt* 1923; in: *Di goldene pawe* 1924
- 5 *Di goldene kejt* nr. 31, 1954
- 6 'Der gasn-poiker' herschreef hij enkele malen, in: *Der kibitser* 1911, *Der groiser kibitser* 1914, *In New York* 1919
- 7 Itsik Manger, 'Moisje Lejb der poët', in: *Sjriftn in proze*, p. 170-184

Bronnen

- M.L. Halpern, *Di goldene pawe*. Farlag Matones, New York 1924
M.L. Halpern, *In New York*, introduction Kathryn Hellerstein, The Jewish Publication Society of America. Philadelphia 1982
M.L. Halpern, *Tswej bend*. M.L.Halpern-komitet, New York 1934
Irving Howe, *World of our Fathers*. Touchstone, Simon and Schuster, New York 1976
Leksikon foen der najer jiddisjer literatoer Congress for Jewish Culture, New York 1960
Ruth R. Wisse, *A little love in Big Manhattan*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1988